C/2025/106

10.1.2025.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums

Nelīdzsvarotība sociālajā aizsardzībā kā tādā un it īpaši saistībā ar jauniem darba veidiem un nestandarta darba attiecībās nodarbinātām personām

(pašiniciatīvas atzinums)

(C/2025/106)

Ziņotāja: **María del Carmen BARRERA CHAMORRO**

Padomnieki	Anna KWIATKIEWICZ (I grupai) Cristóbal MOLINA NAVARRETE (II gr. ziņotājai)
Pilnsapulces lēmums	15.2.2024.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	3.10.2024.
Pieņemts plenārsesijā	23.10.2024.
Plenārsesija Nr.	591
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	140/13/51

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK norāda, ka ES un dalībvalstu mērķis, ņemot vērā sociālās tiesības, piemēram, tās, kas noteiktas Eiropas Sociālajā hartā, ir ne tikai veicināt augstu nodarbinātības līmeni un uzlabot dzīves un darba apstākļus, bet arī panākt "pienācīgu sociālo aizsardzību" (LESD 151. pants). Tāpat Eiropas sociālo tiesību pīlāra 12. principā ir atzītas "tiesības uz pienācīgu sociālo aizsardzību" darba ņēmējiem neatkarīgi no nodarbinātības veida un ilguma, kas ar "salīdzināmiem nosacījumiem" ietver pašnodarbinātas personas.

1.2. EESK norāda, ka saskaņā ar neseno Eiropas Komisijas ziņojumu konkurētspējīgākajās ekonomikās un dinamiskākajos darba tirgos, kādi tie ir Eiropas Savienībā un tās dalībvalstīs, tā dēvētie nestandarta nodarbinātības veidi attīstās jau gadu desmitiem. Minētajā ziņojumā apstiprināts, ka šādos nodarbinātības veidos iesaistītie darba ņēmēji veido vairāk nekā trešdaļu no ES darbaspēka. Saskaņā ar SDO ziņojumiem par šo tematu cēloņi šiem pārejas procesiem no standarta nodarbinātības uz nestandarta nodarbinātību ir daudzveidīgi un to kļūst arvien vairāk, piemēram, globalizācija, organizatoriskas inovācijas uzņēmumos, digitalizācija, paša sociālā progresa apstākļi, kā arī izmaiņas un trūkumi darba attiecību regulējumā.

1.3. EESK norāda: pamatojoties uz pieejamajiem pētījumiem, iestādes (SDO, Komisija, Padome, Eiropas Parlaments) ir vienisprātis, ka pie nestandarta nodarbinātības pieder jebkurš veids, kas neatbilst standarta nodarbinātībai (darba ņēmēji un padotie, pilnas slodzes un pastāvīgas darba attiecības), turklāt ir jāiekļauj arī jaunie paveidi (pagaidu darbs; nepilna laika darbs; periodisks darbs; darbs pēc pieprasījuma un platformu darbs; slēptas darba attiecības; ekonomiski atkarīga vai neaizsargāta pašnodarbinātība). Lai gan SDO skaidri nošķir nestandarta nodarbinātību no nestabila darba, tomēr nestandarta darba attiecībās esošām personām nav tāda paša aizsardzības līmeņa kā darba ņēmējiem standarta nodarbinātībā, kas nozīmē, ka daudzos gadījumos netiek nodrošināta piekļuve pietiekamiem un ilgtspējīgiem pabalstiem.

1.4. EESK norāda, ka gandrīz visas Eiropas Savienības dalībvalstis ir ratificējušas Eiropas Sociālo hartu (vismaz 1961. gada hartu), kas nozīmē, ka tās ir uzņēmušās saistības "uzturēt sociālās drošības sistēmu apmierinošā līmenī, vismaz līdzīgu tam, kas nepieciešams, lai ratificētu [Eiropas Sociālā nodrošinājuma kodeksu]", un "apņemties progresīvi paaugstināt sociālās drošības sistēmu līdz augstākam līmenim", kā noteikts 12. pantā (2. un 3. punktā). Tāpēc EESK mudina ES iestādes un dalībvalstis savas kompetences ietvaros un pēc attiecīgā līmeņa sociālā dialoga gādāt, ka sociālās aizsardzības sistēmas tiek pielāgotas nestandarta nodarbinātības veidiem, lai garantētu pienācīgu un ilgtspējīgu segumu un pabalstus pienācīgas kvalitātes nodarbinātības un cilvēka cienīgas dzīves nodrošināšanai.

1.5. EESK uzskata: neskarot iespēju apsvērt regulatīva instrumenta pieņemšanu, virzība, kas izklāstīta Padomes ieteikumā dalībvalstīm par darbinieku un pašnodarbināto personu piekļuvi sociālajai aizsardzībai, ļaus panākt progresu šādos aspektos:

a) atbilstošas sociālās aizsardzības shēmas (novēršot nepilnības oficiālajā piekļuvē);

b) tiesības, kas ir kumulatīvas vai pārnesamas starp sistēmām (faktiskais segums);

c) pietiekami pabalsti ar proporcionālu ieguldījumu (atbilstība);

d) pienācīga informācija par tiesībām un pienākumiem (pārredzamība).

1.6. Saskaņā ar SDO modeli piemērotas un ilgtspējīgas sociālās aizsardzības sistēmas ir būtiski priekšnoteikumi, lai nodrošinātu labu dzīves kvalitāti visiem. Tāpēc EESK uzskata, ka atbilstoši valstu praksei dalībvalstīm ir jāvirzās uz tādām sociālās aizsardzības sistēmām, kas vērstas ne tikai uz darba ņēmējiem – standarta vai nestandarta nodarbinātībā –, bet arī uz iedzīvotājiem kopumā, piešķirot tiem, kuri nespēj strādāt, minimālo ienākumu, kas apvieno stimulus, kuru mērķis ir saskaņā ar Eiropas sociālo tiesību pīlāra 14. principu atvieglot atgriešanos darbā tiem, kuri spēj strādāt, vienlaikus vienmēr nodrošinot pietiekamu aizsardzību un šo sistēmu finansiālo ilgtspēju.

1.7. Šā progresa finansēšanas nolūkā EESK mudina dalībvalstis rūpīgi un visaptveroši pārskatīt sociālās aizsardzības sistēmu finansējuma avotus, lai nodrošinātu to finansiālo ilgtspēju, neapdraudot darbvietu radīšanu. Šajos centienos ES var atbalstīt dalībvalstis, atvieglojot pieredzes apmaiņu saistībā ar valstu sociālās aizsardzības sistēmu pārskatīšanu/reformu.

1.8. EESK atzīst, ka galvenā atbildība par sociālās aizsardzības sistēmu pielāgošanu ekonomikas un darba tirgus pārmaiņām gulstas uz dalībvalstīm ar sociālā dialoga iesaistīšanu. Tomēr Eiropas Savienībai saskaņā ar subsidiaritātes principu būtu jāpieliek lielākas pūles nolūkā palīdzēt dalībvalstīm novērst būtiskākos identificētos šķēršļus, lai tās varētu pārskatīt un vajadzības gadījumā labot sociālās aizsardzības nepilnības attiecībā uz nestandarta nodarbinātību, nodrošinot pietiekamus un ilgtspējīgus ieguvumus, kas salīdzināmi ar standarta nodarbinātības ieguvumiem, neapdraudot priekšrocības, ko uzņēmumiem un darba ņēmējiem sniedz elastīgums.

1.9. EESK norāda, ka Eiropas Savienības Tiesa (EST) un valstu tiesas ierobežo iespēju ar valstu tiesību aktiem ieviest pozitīvu rīcību, lai novērstu dzimumu nevienlīdzību sociālās aizsardzības jomā. Tādēļ Komiteja ierosina Komisijai un Padomei reformēt Direktīvu 79/7/EK ([1]), lai to pielāgotu pašreizējai situācijai. Attiecīgi EESK aicina Komisiju pēc iespējas ātrāk izvērtēt Direktīvas 79/7/EK īstenošanu un vajadzības gadījumā ierosināt Padomei un Eiropas Parlamentam reformas, kas būtu uzskatāmas par vispiemērotākajām, lai stimulētu dalībvalstis sociālā dialoga ietvaros efektīvi novērst šos trūkumus atbilstīgi LESD 157. panta 4. punktam.

1.10. EESK uzskata, ka pieredzes apmaiņa starp dalībvalstīm ir vēl viens veids, kā uzlabot paraugpraksi valstu sociālās aizsardzības sistēmu pielāgošanā mūsdienu darba tirgiem, kam raksturīga līgumu un līgumattiecību daudzveidība (to vidū 40 % ([2]) ir nestandarta darba attiecību veidi), tādējādi novēršot iespējamo nelīdzsvarotību. Tāpēc Komiteja aicina Komisiju veicināt šīs savstarpējās mācīšanās iespējas un atvieglot valstu sociālo partneru un EESK līdzdalību tajās.

([1]) Padomes Direktīva (1978. gada 19. decembris) par pakāpenisku vienlīdzīgas attieksmes principa pret vīriešiem un sievietēm īstenošanu sociālā nodrošinājuma jautājumos (OV L 6, 10.1.1979., 24. lpp.).

([2]) Komisijas ziņojums Padomei par to, kā tiek īstenots Padomes ieteikums par darbinieku un pašnodarbināto personu piekļuvi sociālajai aizsardzībai, 31.1.2023., COM(2023) 43 final.

2. **Vispārīga informācija, atzinuma pamatojums un galvenie elementi**

2.1. Pienācīgas sociālās aizsardzības nodrošināšana visiem ir daļa no pienācīgas kvalitātes nodarbinātības koncepcijas. EESK to atkārtoti apstiprināja savā atzinumā par Eiropas Komisijas paziņojumu "Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība visā pasaulē" ([3]).

2.2. Ilgtspējīga ES nākotne var būt balstīta tikai uz ļoti konkurētspējīgas ekonomikas sistēmas apvienojumu ar spēcīgu sociālo dimensiju. Tāpēc EESK aicina uzlabot sociālo aizsardzību visiem, jo tas ir Eiropas sociālā modeļa pamatelements un neatņemama sastāvdaļa. Tas ir ieteikts atzinumā par Eiropas sociālo tiesību pīlāra īstenošanu, lai sociālās aizsardzības sistēmas padarītu maksātspējīgas, uzticamas, piemērotas un pietiekamas ([4]), tomēr vienlaikus respektētu atšķirīgās valstu tradīcijas un pilnvaru sadalījumu.

2.3. EESK norāda, ka ir notikusi ievērojama pāreja no standarta nodarbinātības veidiem (darbinieks, pastāvīgs, pilnas slodzes) uz nestandarta nodarbinātības veidiem neatkarīgi no tā, vai tie ir tradicionāli (nepilna laika, pagaidu, periodisks) vai jauni (digitālo platformu darbs, ekonomiski atkarīga vai neaizsargāta pašnodarbinātība) ([5]) – SDO, 2016. gads ([6]); *Eurofound*, 2017. gads ([7]); Padome, 2019. gads ([8]); Komisija, 2023. gads ([9]). Visus šos procesus ietekmē pārmaiņas darba pasaulē, makroekonomiskās svārstības un krīzes, kā arī regulatīvās reformas.

2.4. EESK jau ir paudusi atbalstu pārredzamības un paredzamības prasību pastiprināšanai nodarbinātības jomā ES un valstu tiesību aktos attiecībā uz darba ņēmējiem, it īpaši nestandarta nodarbinātībā iesaistītiem darba ņēmējiem ([10]). Šīs pārredzamības prasības ietver sociālo aizsardzību.

2.5. Ņemot vērā šīs norises ekonomikā un darba tirgos, Eiropas iestādes brīdina, ka līdzās pārvaldības elastīguma iespējām, ko šie nestandarta nodarbinātības veidi paver uzņēmumiem un privātpersonām, ekonomiskās nedrošības dēļ tie rada arī riskus. Turklāt, kā norādījusi Komisija (2023. gadā) un SDO (2016. gadā), šīs sociālās aizsardzības nepilnības var negatīvi ietekmēt ekonomiku un sabiedrību kopumā, jo tās apdraud iekšzemes pieprasījumu, ieguldījumus cilvēkkapitālā un sociālo kohēziju.

2.6. EESK piekrīt Padomei un Komisijai, ka pastāvīgie sociālās aizsardzības sistēmu trūkumi attiecībā uz nestandarta nodarbinātības veidiem palielina plaisu starp paaudzēm, dzimumiem un sociālajām grupām. Galvenais šo varbūtējo sociālās nevienlīdzības situāciju iemesls ir tas, ka nestandarta nodarbinātības veidos darbā tiek pieņemti galvenokārt jaunieši, imigranti un sievietes; tas nozīmē, ka šajās grupās ir liels skaits tādu darba ņēmēju, kuri strādā pagaidu, nepilna laika, periodisku, pārtrauktu darbu vai darbu pēc pieprasījuma, vai ar nulles stundu līgumiem u. tml.

2.7. EESK uzskata, ka saskaņā ar to, ko ierosina SDO, šajā scenārijā trūkumu novēršana sociālās aizsardzības pietiekamas pieejamības jomā attiecībā uz nestandarta nodarbinātības veidiem, tostarp pašnodarbinātību, it īpaši ekonomiski atkarīgām pašnodarbinātām personām un personām neaizsargātās situācijās, veicot gan atbilstošas tiesību aktu un neleģislatīvas reformas, gan politikas pasākumus un nodrošinot finansiālu atbalstu, sniegtu izšķirošu ieguldījumu nevienlīdzības mazināšanā, tostarp attiecībā uz dzimumu nelīdztiesību sociālās aizsardzības jomā ([11]).

([3]) Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība visā pasaulē" (COM(2022) 66 final) (OV C 486, 21.12.2022., 149. lpp.).
([4]) Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Eiropas sociālo tiesību pīlārs – sākotnējās īstenošanas novērtējums un ieteikumi nākotnei" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 14, 15.1.2020., 1. lpp.).
([5]) https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2023-04/Study-on-the-extent-of-dependent-self-employment-in-the-EU.pdf.
([6]) https://www.ilo.org/publications/non-standard-employment-around-world-understanding-challenges-shaping.
([7]) https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2017/non-standard-forms-employment-recent-trends-and-future-prospects.
([8]) OV C 387, 15.11.2019, 1. lpp.
([9]) COM(2023) 43 final.
([10]) Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Padomes ieteikumam par darbinieku un pašnodarbināto personu piekļuvi sociālajai aizsardzībai" (COM(2018) 132 final) (OV C 440, 6.12.2018., 135. lpp.).
([11]) Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Dzimumu līdztiesība Eiropas darba tirgū" (Eiropas Parlamenta pieprasīts izpētes atzinums) (OV C 110, 22.3.2019., 26. lpp.).

2.8. EESK pieņem zināšanai Komisijas ziņojumu ([12]) Padomei par to, kā tiek īstenots Padomes ieteikums par darbinieku un pašnodarbināto personu piekļuvi sociālajai aizsardzībai, saskaņā ar kuru 2021. gadā gandrīz 40 % nodarbināto Eiropas Savienībā bija iesaistīti nestandarta nodarbinātības veidos. Gandrīz miljons cilvēku ir ekonomiski atkarīgi pašnodarbinātie. EESK norāda, ka ievērojamā daļā starptautiskās juridiskās literatūras ([13]), ko akceptējusi Eiropas Komisija, pausts uzskats, ka vairums sociālā nodrošinājuma sistēmu nespēj pienācīgi aizsargāt personas, kuras atrodas šādā nestandarta nodarbinātības situācijā.

2.9. EESK atzīmē, ka arī SDO pauž bažas par paaugstināto ekonomiskās nedrošības risku, ko rada nestandarta nodarbinātības veidi; lai to novērstu, aicina veikt likumdošanas un politikas pasākumus, kas nodrošinātu pienācīgu sociālo aizsardzību (piekļuvi, efektīvu segumu, atbilstību un pārredzamību), neliedzot nestandarta darba attiecībās nodarbinātajiem ar to saistīto elastību ([14]). Tādējādi mūsdienu darba tirgi piedāvā vairāk un labākas iespējas, taču vienlaikus pastāv arī daudzas nepietiekamas sociālās aizsardzības situācijas. Tāpēc EESK uzskata, ka ES iestādēm un dalībvalstīm savas kompetences ietvaros un pēc attiecīgā līmeņa sociālā dialoga ir jāpieliek lielākas pūles un jāgādā, ka sociālās aizsardzības sistēmas tiek pielāgotas minētajiem nestandarta nodarbinātības veidiem, lai garantētu pienācīgu un ilgtspējīgu segumu un pabalstus pienācīgas kvalitātes nodarbinātības un cilvēka cienīgas dzīves nodrošināšanai. Lai atbalstītu sociālā nodrošinājuma sistēmu ilgtspēju, ir vajadzīgs stabils un augsts nodarbinātības līmenis.

3. **Eiropas konteksts un institucionālais un zinātniskais ieguldījums**

3.1. EESK uzsver, ka Eiropas sociālo tiesību pīlāra 12. principā ir atzītas "tiesības uz pienācīgu sociālo aizsardzību" visiem darba ņēmējiem neatkarīgi no viņu darba attiecību veida un ilguma. Salīdzināmos apstākļos tās tiek atzītas arī pašnodarbinātām personām. Tādēļ dalībvalstis būtu jāmudina reformēt savas sociālās aizsardzības sistēmas un šajos centienos jāatbalsta, lai neatkarīgi no darba līguma veida ikvienam – arī pašnodarbinātām personām – varētu nodrošināt piekļuvi sociālajai aizsardzībai. Tālab nestandarta darba attiecībās esošām personām vajadzētu būt iespējai baudīt tādu pašu aizsardzību kā standarta nodarbinātībā iesaistītiem darba ņēmējiem, tostarp lai viņiem būtu pieejami pietiekami un ilgtspējīgi pabalsti proporcionāli viņu veiktajām iemaksām.

3.2. Lai īstenotu šo sociālās politikas mērķi, *EPSCO* padome 2019. gada 8. novembrī pieņēma Padomes Ieteikumu par piekļuvi sociālajai aizsardzībai ([15]), kurā dalībvalstīm ieteikts nodrošināt, ka visi darba ņēmēji un pašnodarbinātas personas var gūt labumu no šādiem nosacījumiem:

a) atbilstošas sociālās aizsardzības shēmas (novēršot nepilnības oficiālajā piekļuvē);

b) tiesības, kas ir kumulatīvas vai pārnesamas starp sistēmām (faktiskais segums);

c) pietiekami pabalsti ar proporcionālu ieguldījumu (atbilstība);

d) pienācīga informācija par tiesībām un pienākumiem (pārredzamība).

3.3. Padomes ieteikuma 19. punktā dalībvalstis tiek aicinātas īstenot minētos principus un iesniegt plānu, kurā izklāstīti attiecīgie pasākumi, kas jāveic valsts līmenī. Līdz 2022. gada decembrim šādu valsts īstenošanas plānu (VĪP) bija iesniegušas visas dalībvalstis, izņemot Luksemburgu. *EPSCO* padome šos VĪP apsprieda 2021. gada decembrī Eiropas pusgada ietvaros un 2022. gada maijā Sociālās aizsardzības komitejā. Notika arī apspriešanās ar sociālajiem partneriem (2022. gada maijā).

([12]) COM(2023) 43 final.

([13]) Spasova, S., et al., *Access to Social Protection for People Working on Non-Standard Contracts and as Self-Employed in Europe. A Study of National Policies, report from the European Social Policy Network for the European Commission*, Luksemburga, 2017. gads; M. *Westerveld y M. Olivier (dir.), Social Security outside the Realm of the Employment Contract. informal Work and Employee-Like Workers, Cheltenham, Edward Elgar, 2019; I. Daugareilh, Introduction: social protection for digital platform workers in Europe, International Social Security Review*, vol. 74, Nr. 3-4, speciālizdevums, 2021. gads, 5.–12. lpp.

([14]) *Non-standard employment around the world: Understanding challenges, shaping prospects*, Geneva, BIT, 2016. gads, 18.–19. lpp.

([15]) https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=lv&catId=89&furtherNews=yes&newsId=9478.

3.4. Komisija ir pārbaudījusi, kā dalībvalstis līdz šim ir īstenojušas ieteikuma mērķus. EESK atzīmē šajā nolūkā iesniegto ziņojumu ([16]) (2023. gada janvāris), kurā Komisija norāda uz zināmu progresu un daudziem trūkumiem. Līdztekus iepriekš minētajiem VĪP Komisija ir ņēmusi vērā strukturālo reformu mērķus, kas saistīti ar nestandarta nodarbinātības sociālās aizsardzības uzlabošanu nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos.

3.5. EESK pieņem zināšanai, ka nacionālie atveseļošanas un noturības plāni paātrina digitālo un zaļo pārkārtošanos. Digitālā pārkārtošanās veicina ekonomikas paplašināšanos un nodarbinātību digitālajās platformās. Tas dod cilvēkiem ievērojamas iespējas piekļūt darba tirgum un palielināt savus ienākumus, taču rada arī nepilnības sociālajā aizsardzībā, un tas cilvēkiem, it īpaši visneaizsargātākajām grupām, samazina iespējas dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi.

3.6. EESK uzskata: lai sasniegtu LESD 151. pantā noteikto pienācīgas sociālās aizsardzības mērķi, ir jāturpina pētīt, kā taisnīgi un efektīvi pārvaldīt zaļo pārkārtošanos, kas nozīmē arī to, ka ar ES atbalstu un pēc sociālā dialoga attiecīgajos līmeņos ir jāpielāgo un jāstiprina dalībvalstu iepriekš izveidotie sociālās drošības tīkli, lai kompensētu klimata pārmaiņu apkarošanas ietekmi uz visneaizsargātāko cilvēku, grupu un teritoriju labbūtību.

3.7. 2022. gada sākumā Eiropas ekonomikai, sabiedrībai un aizsardzības sistēmām radās jauns izaicinājums: ekonomiskās un ģeopolitiskās sekas, ko izraisīja Krievijas agresijas karš pret Ukrainu. Šis pastāvīgais konflikts rada jaunus nabadzības riskus tām mājsaimniecībām, kuras jau tāpat ir neaizsargātas, un vēl jo vairāk tām, kuru locekļi ir mazkvalificēti, nestrādā pilnas slodzes darbu, iesaistīti cita veida darbā vai nestandarta nodarbinātībā, vai ir ekonomiski neaktīvi. Tāpēc Eiropas pusgada ietvaros ir jāveicina ilgtspējīgas un iekļaujošas valstu sociālās aizsardzības sistēmas, jo tās nodrošina gan sociālos, gan ekonomiskos ieguvumus. Šādas sistēmas ir svarīgas labi funkcionējošiem darba tirgiem, jo tās piedāvā atbalstu dzīves cikla notikumu, piemēram, slimības vai bezdarba, gadījumā. Vienlaikus šīs sistēmas atbalstīs pāreju no vienas darbvietas uz citu un samazinās neaktivitātes periodus tiem, kuri var strādāt.

3.8. EESK konstatē, ka kopš 2019. gada Komisija un Padome ir uzsākušas vairākas iniciatīvas, tostarp likumdošanas iniciatīvas, kas saistītas ar nestandarta darba attiecībās nodarbinātu personu aizsardzību (minimālās algas adekvātums, pienācīga minimālā ienākuma veicināšana aktīvai iekļaušanai, Direktīva par pārredzamiem un paredzamiem darba nosacījumiem, tostarp informācija par sociālo nodrošinājumu, Direktīva par darba apstākļu uzlabošanu platformu darbā utt.).

3.9. EESK konstatē, ka Eiropas pusgada ietvaros Komisija uzrauga sociālās aizsardzības jautājumus. Turklāt katru gadu sociālās aizsardzības rādītāju uzraudzības instruments (uzraudzības instruments, kas izstrādāts kopā ar Sociālās aizsardzības komiteju, lai noteiktu galvenās sociālās tendences Eiropas Savienībā) nosaka, kuras dalībvalstis saskaras ar vislielākajām sociālajām problēmām saistībā ar piekļuvi sociālajai aizsardzībai.

4. **Vispārīgas piezīmes**

4.1. EESK norāda, ka gandrīz visas Eiropas Savienības dalībvalstis ir ratificējušas Eiropas Sociālo hartu, kas nozīmē, ka tās ir uzņēmušās saistības "uzturēt sociālās drošības sistēmu apmierinošā līmenī, vismaz līdzīgu tam, kas nepieciešams, lai ratificētu [Eiropas Sociālā nodrošinājuma kodeksu]", un "apņemties progresīvi paaugstināt sociālās drošības sistēmu līdz augstākam līmenim", kā noteikts 12. pantā (2. un 3. punktā) ([17]). Tādējādi tās ir apņēmušās pastāvīgi pielāgoties pārmaiņām darba tirgos mainīgā un konkurētspējīgā ekonomikā, lai nodrošinātu vienlīdzīgu sociālo aizsardzību visiem, izmantojot piemērotas, pietiekamas un ilgtspējīgas sistēmas, un attiecīgā gadījumā to centieni būtu jāatbalsta.

4.2. Ņemot vērā Komisijas ziņojumu (2023. gads), EESK norāda, ka lielākā daļa sociālās aizsardzības sistēmu joprojām ir paredzētas standarta jeb tipiskām darbvietām un darba ņēmējiem (uz iemaksām balstīta pieeja). Tā rezultātā arvien lielākai daļai darbaspēka nav pietiekamas sociālās aizsardzības, jo viņi ir pakļauti lielākam riskam un neaizsargātībai darba tirgū (neatkarīgi no tā, vai viņi ir nodarbināti vai pašnodarbināti) vai saglabā šāda veida darba attiecības.

([16]) COM(2023) 43 final.
([17]) Eiropas Sociālā harta (pārskatīta).

4.3. EESK norāda uz ārkārtīgi atšķirīgo ieteikuma īstenošanu katrā dalībvalstī un konstatē ievērojamu teritoriālo nelīdzsvarotību. EESK piekrīt Komisijas bažām, ka tikai neliela daļa dalībvalstu visaptverošā un konsekventā veidā novērš nepilnības sociālās aizsardzības faktiskās pieejamības, faktiskā seguma un pietiekamības ziņā. Tādēļ, balstoties uz labas pārvaldības principiem, ir steidzami jāpastiprina un jāpaātrina īstenošanas centieni, lai novērstu šos trūkumus. Sistēmu pielāgošana, lai visiem nodrošinātu labāku piekļuvi sociālajai aizsardzībai, ir ilgtermiņa process, kurā iesaistīti sociālie partneri un citas attiecīgās valstu organizācijas.

4.4. EESK atzinīgi vērtē objektīvu rādītāju izmantošanu progresa novērtēšanai kopš ieteikuma pieņemšanas. Tomēr tie ir jāatjaunina, lai uzlabotu pārredzamību, jo trūkst datu par vairākām nestandarta nodarbinātības kategorijām, piemēram, sezonas darbu lauksaimniecības un pārtikas nozarē (pagaidu darba ņēmēji, norīkotie vai periodiskie darba ņēmēji). Tas ir saistīts ar *Eurostat* nepilnībām. Mēģinājums atjaunināt izmantoto rādītāju kopumu ir ļoti svarīgs, lai nodrošinātu, ka tie ir salīdzināmi un statistiski pamatoti.

4.5. EESK ņem vērā informācijas apmaiņu starp dalībvalstu pārstāvjiem un sociālajiem partneriem. Tomēr Komiteja uzskata, ka ir labāk jāuzrauga piekļuve sociālajai aizsardzībai visās ES dalībvalstīs un jāuzlabo pieejamā informācija par risku materializēšanos, pabalstu saņemšanu, formālā seguma (skaitļos) un adekvātuma trūkumu kvantificēšanu, ņemot vērā dažādās situācijas dalībvalstīs. Dalībvalstis ir arī jāaicina izstrādāt atbilstošas sociālās aizsardzības shēmas pašnodarbinātām personām un mudināt tās piedalīties visās piedāvātajās jomās.

4.6. EESK norāda, ka dažās sociālās aizsardzības jomās trūkumu ir vairāk. Tas attiecas uz bezdarbnieka pabalstu (13 dalībvalstis), slimības pabalstu (11) un maternitātes pabalstu (9). Skartās kategorijas ietver gadījuma darba veicējus un darba veicējus ar vienkāršotiem īstermiņa darba līgumiem uz noteiktu laiku, sezonas darbiniekus un nodarbinātas personas ar citiem konkrētajai valstij raksturīgiem līgumiem. Turklāt pašnodarbinātām personām 19 dalībvalstīs un dažiem nestandarta nodarbinātībā iesaistītiem darba ņēmējiem 17 dalībvalstīs trūka seguma vismaz vienā sociālās aizsardzības jomā.

4.7. EESK uzskata, ka konstatēto šķēršļu likvidēšanas labad Komisijai būtu jādubulto atbalsts dalībvalstīm, lai tās varētu pārskatīt un vajadzības gadījumā novērst savus sociālās aizsardzības trūkumus nestandarta nodarbinātības jomā. Līdzās nepieciešamībai saglabāt pienācīgu darba tirgus elastību ir ļoti sarežģīti paplašināt segumu (it īpaši bezdarba un invaliditātes apdrošināšanu), attiecinot to arī uz pašnodarbinātām personām un konkrētām grupām, piemēram, platformu darbiniekiem, mājsaimniecībās nodarbinātām personām un lauksaimniecībā nodarbinātām personām. Būtu jāņem vērā paraugprakse.

4.8. EESK apzinās, ka pasākumi, kuru mērķis ir samazināt nestandarta darba līgumu izmantošanu, nezaudējot elastību uzņēmumiem un darba ņēmējiem, palīdz mazināt formālā un faktiskā seguma nepilnības (tādi ieviesti Nīderlandē, Polijā un Vācijā). Šādi pasākumi ietver īstermiņa līgumu un fiktīvas pašnodarbinātības sociālo un fiskālo stimulu samazināšanu, platformu darba regulēšanu un darba tiesību aktu reformu, lai novērstu segmentāciju. Pareiza klasifikācija garantē piekļuvi pienācīgai sociālajai aizsardzībai un padara skaidrāku normatīvo vidi.

5. **Īpašas piezīmes**

5.1. EESK pieņem zināšanai pārskatu par 26 VĪP, kurš liecina: saskaņā ar Komisijas ziņojumu gandrīz visi plāni attiecas uz esošajiem vai atlikušajiem trūkumiem piekļuvē sociālajai aizsardzībai valsts līmenī; tikai pusē dalībvalstu ir aptvertas visas trūkumu grupas un veidi. Dažas dalībvalstis uzskata, ka tās ir īstenojušas visus (Bulgārija un Zviedrija) vai gandrīz visus (Austrija, Čehija, Francija, Ungārija un Polija) ieteikumā izklāstītos nosacījumus.

5.2. EESK pauž bažas arī par būtiskajām atšķirībām īstenošanas grafikos (neatkarīgi no tā, vai tie ir pieņemti vai plānoti) dažādās valstīs: 10 VĪP ir vērsti uz vienu galveno politikas vai likumdošanas pasākumu, 11 ietver 3–8 pasākumu kopumu, un tikai Beļģijas plānā ir ierosināti vairāk nekā 30 pasākumi. Tikai 13 dalībvalstis ir minējušas pieņemtos pasākumus.

5.3. EESK uzskata, ka VĪP ir jāņem vērā visas nestandarta darba attiecībās nodarbinātu personu grupas, nevis tikai konkrētas nelielas grupas, un iesaka pārskatīt konkrētas shēmas / sociālās aizsardzības jomas, lai samazinātu pašreizējās nepilnības. Septiņpadsmit dalībvalstis sociālās aizsardzības deficīta situāciju risina selektīvi un koncentrējas uz pašnodarbinātām personām.

5.4. Ņemot vērā Komisijas ziņojumu, EESK norāda, ka nelielā daļā VĪP (piemēram, Beļģijas, Igaunijas un Kipras VĪP) ir iekļauta detalizēta informācija par katru plānoto pasākumu, bet lielākā daļa dalībvalstu sīkāk neizklāsta, kādi pasākumi plānoti nākotnē. EESK aicina Komisiju būt visaptverošākai saistībā ar minimālās informācijas pieprasīšanu un novērtēšanu attiecībā uz šiem plāniem, lai uzlabotu dažādu nestandarta nodarbinātības situāciju pārredzamības rādītājus, tomēr cenšoties neradīt vēl lielāku administratīvo slogu.

5.5. EESK pauž bažas par to, ka tikai nedaudzos VĪP ir minēta sociālo partneru iesaistīšana plānu izstrādē un tikpat kā nav minētas citas ieinteresētās personas, piemēram, pilsoniskās sabiedrības organizācijas. EESK aicina Komisiju un dalībvalstis nodrošināt, ka VĪP tiek īstenoti, izmantojot sociālo dialogu un iesaistot sociālos partnerus un pilsoniskās sabiedrības organizācijas.

5.6. EESK uzskata, ka VĪP varētu būt efektīvāki, ja Komisija pieprasītu labāku saikni ar politikas pasākumiem, kas izklāstīti nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos, un uzraudzības pasākumiem Eiropas pusgada ietvaros. EESK uzskata, ka šāda saikne maksimāli palielinātu to pozitīvo ietekmi un mazinātu jebkādas neatbilstības. Šajā nolūkā dalībvalstīm jāsaņem pienācīgs atbalsts.

5.7. Saskaņā ar SDO modeli piemērotas un ilgtspējīgas sociālās aizsardzības sistēmas ir būtiski priekšnoteikumi, lai nodrošinātu labu dzīves kvalitāti visiem. Tāpēc EESK uzskata, ka ir jāmudina dalībvalstis virzīties uz tādām sociālās aizsardzības sistēmām, kas vērstas ne tikai uz nodarbinātām personām – standarta vai nestandarta darba attiecībās –, bet uz iedzīvotājiem kopumā, ņemot vērā valstu praksi, lai vajadzības gadījumā pārietu uz universālākām sistēmām, vienlaikus vienmēr nodrošinot pietiekamu šo sistēmu aizsardzību un finansiālo ilgtspēju ([18]).

5.8. Lai pienācīgas kvalitātes nodarbinātību saskaņotu ar uztursuverenitāti, EESK iesaka Komisijai uzlabot sezonas darbinieku sociālo aizsardzību agropārtikas sektorā, cita starpā veicinot savstarpējas mācīšanās pasākumus dalībvalstīs, tostarp par to, kā cīnīties pret nedeklarētu darbu.

5.9. EESK norāda, ka Eiropas Savienības Tiesa (EST) un valstu tiesas ierobežo iespēju ar valstu tiesību aktiem ieviest pozitīvus pasākumus, lai novērstu dzimumu nevienlīdzību sociālajā aizsardzībā. Tādēļ Komiteja ierosina Komisijai un Padomei reformēt Direktīvu 79/7/EK, lai to pielāgotu pašreizējai situācijai. Attiecīgi EESK aicina Komisiju pēc iespējas ātrāk izvērtēt Direktīvas 79/7/EK īstenošanu un vajadzības gadījumā ierosināt Padomei un Eiropas Parlamentam reformas, kas būtu uzskatāmas par vispiemērotākajām, lai stimulētu dalībvalstis sociālā dialoga ietvaros efektīvi novērst šos trūkumus atbilstīgi LESD 157. panta 4. punktam.

5.10. EESK uzskata, ka pieredzes apmaiņa starp dalībvalstīm ir vēl viens veids, kā uzlabot paraugpraksi valstu sociālās aizsardzības sistēmu pielāgošanā nestandarta nodarbinātībai, tādējādi novēršot iespējamo nelīdzsvarotību. Tāpēc Komiteja aicina Komisiju veicināt šīs savstarpējās mācīšanās iespējas un gādāt, lai tajās vieglāk varētu piedalīties sociālie partneri (attiecīgā gadījumā) un EESK.

Briselē, 2024. gada 23. oktobrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētājs
Oliver RÖPKE

([18]) Piemēram, minimālie ienākumi dalībvalstīs un atgriešanās darbā atvieglošana saskaņā ar Eiropas sociālo tiesību pīlāra 14. principu.

PIELIKUMS

Turpmāk minētie grozījumi ieguva vismaz vienu ceturto daļu nodoto balsu, taču tika noraidīti debatēs (Reglamenta 75. panta 3. punkts).

1. grozījums

SOC/802

Nelīdzsvarotība sociālajā aizsardzībā

5.9. punkts

Grozīt šādi:

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
EESK norāda, ka Eiropas Savienības Tiesa (EST) un valstu tiesas ierobežo iespēju ar valstu tiesību aktiem ieviest pozitīvus pasākumus, lai novērstu dzimumu nevienlīdzību sociālajā aizsardzībā. ***Tādēļ Komiteja ierosina Komisijai un Padomei reformēt Direktīvu 79/7/EK, lai to pielāgotu pašreizējai situācijai.*** Attiecīgi EESK aicina Komisiju pēc iespējas ātrāk izvērtēt Direktīvas 79/7/EK īstenošanu un ***vajadzības gadījumā ierosināt Padomei un Eiropas Parlamentam*** reformas, kas būtu uzskatāmas par vispiemērotākajām, lai ***stimulētu dalībvalstis*** sociālā dialoga ietvaros ***efektīvi novērst*** šos trūkumus atbilstīgi LESD 157. panta 4. punktam.	EESK norāda, ka Eiropas Savienības Tiesa (EST) un valstu tiesas ierobežo iespēju ar valstu tiesību aktiem ieviest pozitīvus pasākumus, lai novērstu dzimumu nevienlīdzību sociālajā aizsardzībā. Attiecīgi EESK aicina Komisiju pēc iespējas ātrāk izvērtēt Direktīvas 79/7/EK īstenošanu un ***mudināt dalībvalstis veikt*** reformas, kas būtu uzskatāmas par vispiemērotākajām, lai ***dalībvalstu līmenī*** sociālā dialoga ietvaros ***novērstu*** šos trūkumus***, veicot pozitīvus pasākumus*** atbilstīgi LESD 157. panta 4. punktam.

Pamatojums

Tā vietā, lai aicinātu pārskatīt Direktīvu 79/7/EK, tekstā galvenā uzmanība būtu jāpievērš prasībai dalībvalstīm veikt attiecīgas reformas. LESD 157. panta 4. punktā teikts: "Lai praksē nodrošinātu pilnīgu vienlīdzību starp sievietēm un vīriešiem darbā, vienādas attieksmes princips neliedz dalībvalstīm atstāt spēkā vai ieviest pasākumus, kas dod īpašas priekšrocības nepietiekami pārstāvētajam dzimumam, tā pārstāvjiem atvieglinot iesaistīšanos darbā vai arī novēršot vai kompensējot viņu profesionālās izaugsmes trūkumus."

Balsojuma rezultāts

Par: 82

Pret: 90

Atturas: 20

2. grozījums

SOC/802

Nelīdzsvarotība sociālajā aizsardzībā

1.5. punkts

Grozīt šādi:

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
EESK uzskata: neskarot iespēju ***apsvērt regulatīva instrumenta pieņemšanu***, virzība, kas izklāstīta Padomes ieteikumā dalībvalstīm par darbinieku un pašnodarbināto personu piekļuvi sociālajai aizsardzībai, ļaus panākt progresu šādos aspektos:	EESK uzskata: neskarot iespēju ***īstenot citus varbūtējus ES pasākumus atlikušo problēmu pārvarēšanai***, virzība, kas izklāstīta Padomes ieteikumā dalībvalstīm par darbinieku un pašnodarbināto personu piekļuvi sociālajai aizsardzībai, ļaus panākt progresu šādos aspektos:
a) atbilstošas sociālās aizsardzības shēmas (novēršot nepilnības oficiālajā piekļuvē);	a) atbilstošas sociālās aizsardzības shēmas (novēršot nepilnības oficiālajā piekļuvē);
b) tiesības, kas ir kumulatīvas vai pārnesamas starp sistēmām (faktiskais segums);	b) tiesības, kas ir kumulatīvas vai pārnesamas starp sistēmām (faktiskais segums);
c) pietiekami pabalsti ar proporcionālu ieguldījumu (atbilstība);	c) pietiekami pabalsti ar proporcionālu ieguldījumu (atbilstība);
d) pienācīga informācija par tiesībām un pienākumiem (pārredzamība).	d) pienācīga informācija par tiesībām un pienākumiem (pārredzamība).

Pamatojums

Nav nepieciešams atsaukties uz iespēju apsvērt regulatīva instrumenta pieņemšanu, ņemot vērā to, kas tika secināts Komisijas ziņojumā par to, kā tiek īstenots Padomes ieteikums par darbinieku un pašnodarbināto personu piekļuvi sociālajai aizsardzībai. Tajā cita starpā ir norādīts:

— Padomes ieteikums radīja stimulu ieviest izmaiņas jau sen izveidotajās valstu sociālās aizsardzības sistēmās;

— Ieteikums ir svarīgāks nekā jebkad agrāk, lai nodrošinātu, ka sociālās aizsardzības sistēmas spēj pasargāt lielu daļu aktīvo iedzīvotāju no ekonomiskiem satricinājumiem;

— Padomes ieteikuma īstenošanai jābūt integrētai plašākā sociālekonomiskā politikā gan ES, gan valstu līmenī. Svarīgi ir tas, ka dažas dalībvalstis izmantoja ieteikumu un ar to saistīto NIP procesu kā iespēju apsvērt, veikt vai sagatavot vispārējas reformas sociālās aizsardzības sistēmās;

— Sistēmu pielāgošana, lai visiem nodrošinātu labāku piekļuvi sociālajai aizsardzībai, ir ilgtermiņa process, kurā iesaistīti sociālie partneri un citas attiecīgās valstu organizācijas;

— Ziņojumam būtu jārosina debates par to, kā risināt atlikušās problēmas un kā ES varētu atbalstīt šos centienus.

Balsojuma rezultāts

Par: 81

Pret: 105

Atturas: 12

3. grozījums

SOC/802

Nelīdzsvarotība sociālajā aizsardzībā

1.9. punkts

Grozīt šādi:

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
EESK norāda, ka Eiropas Savienības Tiesa (EST) un valstu tiesas ierobežo iespēju ar valstu tiesību aktiem ieviest pozitīvu rīcību, lai novērstu dzimumu nevienlīdzību sociālās aizsardzības jomā. ***Tādēļ Komiteja ierosina Komisijai un Padomei reformēt Direktīvu 79/7/EK, lai to pielāgotu pašreizējai situācijai.*** Attiecīgi EESK aicina Komisiju pēc iespējas ātrāk izvērtēt Direktīvas 79/7/EK īstenošanu un ***vajadzības gadījumā ierosināt Padomei un Eiropas Parlamentam*** reformas, kas būtu uzskatāmas par vispiemērotākajām, lai ***stimulētu dalībvalstis*** sociālā dialoga ietvaros efektīvi ***novērst*** šos trūkumus atbilstīgi LESD 157. panta 4. punktam.	EESK norāda, ka Eiropas Savienības Tiesa (EST) un valstu tiesas ierobežo iespēju ar valstu tiesību aktiem ieviest pozitīvu rīcību, lai novērstu dzimumu nevienlīdzību sociālās aizsardzības jomā. Attiecīgi EESK aicina Komisiju pēc iespējas ātrāk izvērtēt Direktīvas 79/7/EK īstenošanu un ***mudināt dalībvalstis veikt*** reformas, kas būtu uzskatāmas par vispiemērotākajām, lai ***dalībvalstu līmenī*** sociālā dialoga ietvaros efektīvi ***novērstu*** šos trūkumus***, veicot pozitīvus pasākumus*** atbilstīgi LESD 157. panta 4. punktam.

Pamatojums

Tā vietā, lai aicinātu pārskatīt Direktīvu 79/7/EK, tekstā galvenā uzmanība būtu jāpievērš prasībai dalībvalstīm veikt attiecīgas reformas. LESD 157. panta 4. punktā teikts: "Lai praksē nodrošinātu pilnīgu vienlīdzību starp sievietēm un vīriešiem darbā, vienādas attieksmes princips neliedz dalībvalstīm atstāt spēkā vai ieviest pasākumus, kas dod īpašas priekšrocības nepietiekami pārstāvētajam dzimumam, tā pārstāvjiem atvieglinot iesaistīšanos darbā vai arī novēršot vai kompensējot viņu profesionālās izaugsmes trūkumus."

Balsojuma rezultāts

Tāds pats rezultāts kā 1. grozījumam, kurš attiecas uz 5.9. punktu (savstarpēji saistīti grozījumi).